

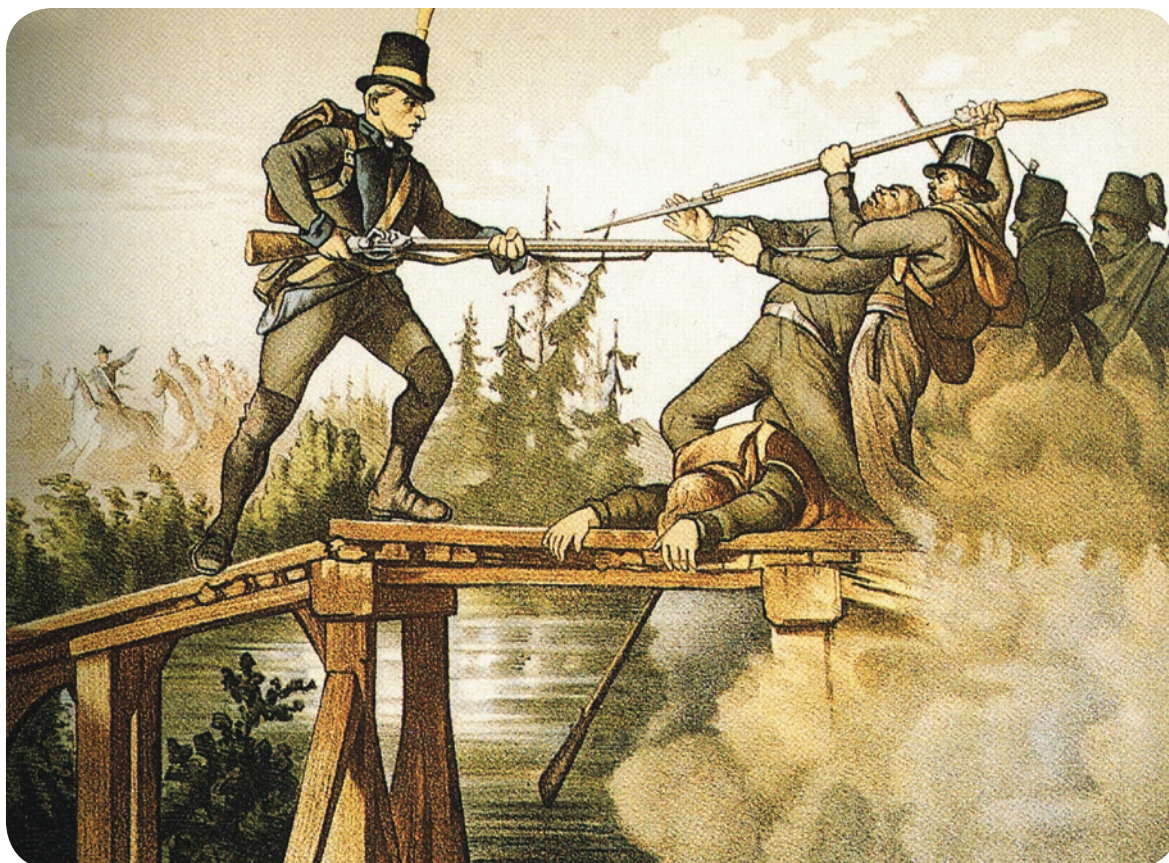
RSKL

MÄRKESÅRET
1809

MERKITTÄVÄ MERKKIVUOSI

1809

**Esko Melakari
2009**

Sisältö:

Aluksi...	5
Heimot ja valtasuvut	7
Suomi – valtakunnan kirkkokuntien raja-alue	8
Ruotsin valtakunnan isä suomen kielen vahvistajana	9
Suomi – perinteinen kieli Ruotsissa	11
Tukholman Finnstigen	12
Suomen sodan 1808–1809 taustaa	14
Ruotsin ja Venäjän sotastrategiat Suomen sodassa	15
Viaporin arvoitus ja häpeä	16
Ruotsi-Suomen joukkojen hyökkäysvaihe	17
Sodan loppu	18
Ruotsi-Suomen historian dramaattisin kevät	19
Suomi liitetään Venäjään	20
Vänrikki Stoolin tarinat	21
Vähemmistöpolitiikan synty	23
Kaarle Akseli Gottlund – hallintoalueajattelun isä	24
Suomen kieli 1800-luvulla Ruotsissa	25
Viimeinen taisto suomen kielen vähemmistöaseman puolesta	26
Ja aivan loppuksi...	
Suomalaista, ruotsalaista vai ruotsalais-suomalaista?	27
Lähteet	28

Aluksi...

Suomen sijainti Euroopan kartalla on kautta aikojen merkinnyt idän ja lännen kohtaamista niin hyvässä kuin pahassakin. Kuin lastu laineilla suomalaiset ovat joutuneet keskelle eurooppalaisen suurpolitiikan myllerryksiä aina Lallista toiseen maailmansotaan ja jopa sen jälkeenkin. Näin kävi myös Suomen sodan aikaan vuosina 1808–1809. Sota tuli olemaan maan historian suurimpia käännekohtia, ja sodan jälimmäistä vuotta onkin alettu kutsua Merkkivuodeksi 1809.

Miten ja miksi Suomi ajautui sotaanäyttämöksi? Miksi se ylipäätään oli liitetty osaksi Ruotsia? Mitä Suomelle tapahtui Merkkivuoden 1809 jälkeen? Minkälainen oli Ruotsin yhteiskunnan kehitys Suomen sodan jälkeen? Minkälainen osuus kansallisilla vähemmistöillä, ennen kaikkea ruotsinsuomalaisilla, on ollut ja tulee olemaan tässä yhteydessä? Tässä muutamia vuonna 2009 vietettävän Merkkivuoden 1809 keskustelun aiheita.

Opintovihkosen tarkoituksena on kuvata lähes vuosituhantista Ruotsin ja Suomen yhteistä historiaa Merkkivuoden ja ruotsinsuomalaisten näkökulmasta, herättää keskustelua ja jakaa tietoa. Joskus vaikuttaa siltä, kuin Merkkivuosi 1809 olisi lähinnä kuvaus Suomen sodasta. Se on kuitenkin huomattavasti enemmän, sillä kyseessä on prosessi, jonka keskeisiä osia ovat Suomen sota ja siihen kiinteästi liittyvä J.L. Runebergin runokokoelma ”Vänrikki Stoolin tarinat”.

Opintomateriaali sisältääkin sirpaleita tästä kokonaisuudesta, kertomuksia, jotka voi valita monesta eri näkökulmasta. Itse olen asettanut Suomen kansallisrunoilijan J.L. Runebergin fokukseseen, mutta haluan nähdä hänen runoutensa hieman laajemminkin. Toivottavasti valitsemani sirpaleet antavat mielikuvan suuresta kokonaisuudesta ja syventävät myös ruotsinsuomalaisten näkemystä historiasta ja taistelusta kansallisen vähemmistöasian puolesta. Kysymyshän on tuiki tärkeä vuoden 2009 aikana, jolloin Ruotsin valtiopäivät päättää kansallisen vähemmistöpolitiikkansa toisesta vaiheesta ja samalla vähemmistöimme tulevaisuuden poliittisista kehyksistä.

Tekstin voi lukea sellaisenaan kannesta kanteen, tai siitä voi valita siitä luettavikseen kiinnostavimmilta tuntuvat osat.

*Ja täss' on tämä maa,
sen näkee silmämme;
me kättä voimme ojentaa
ja vettä, rantaa osoittaa
ja sanoa: kas tuoss' on se,
maa armas isämme!*
(Runeberg, Maamme)

Upplands Väsby 6.1.2009

Esko Melakari

Heimot ja valtasuvut

Suomi oli vuosituhansia etupäässä idästä vael-
taneiden heimojen aluetta. Rajat muotoutuivat
heimojen välille metsästys- ja kalastusmaiden
mukaan. Uskomusten lähtökohtana olivat otak-
suttavasti luontoon liittyvät jumalat tai henget.
Niitä palvottiin hyvän metsästys- tai kalaon-
n saamiseksi. Ei siihen muita uskontoja tarvittu.
Vanhimmilta asutusajoilta ihmisten elämästä
kertovat vain esinelöydöt ja muutamat säilyneet
kalliomaalaukset ja kivipiirroksiset.

Ruotsin valtion muodostuminen oli pitkä pro-
sessi. Valtaa maassa pitivät heimot tai maakun-
nat, joita edusti joukko mahtisukuja. Kuninkaat
valittiin Uplannin alueen suurmiesten kesken
Moran kivillä, joista neljä on tänäkin päivänä
nähtävissä E4-tien varressa kymmenisen kilo-
meriä Uppsalasta Tukholmaan päin entisen At-
tundalin ja Tiundalandin rajalla. Valittu kunin-
gas nostettiin korkeimmalle kivelle vannomaan
valansa ja hänen nimensä raapustettiin yhteen
Moran kivistä.

Maakunnista tärkeimmät muodostivat tuolloin
Uplannin svealaiset sekä Itä- ja Länsi-Götan-
maan götalaiset, jotka olivat omaksuneet kris-
tinuskon noin sata vuotta ennen muita ja jotka
sen myötä olivat saaneet yhteyden keskieu-
rooppalaiseen kulttuuriin. Samalla, kun göötat
hakeutuivat kohti etelää, sveat solmivat yhteyk-
siä Itämeren piirissä. Maakunnilla oli omat la-
kinsa, ja vasta pitkäaikaisten sotimisten jälkeen
Sveanmaan kuninkaan valta ulottui yli rajojen
myös muiden heimojen alueille. 1200-luvulla
kuietkin göötat saivat lisää vaikutusvaltaa esi-
merkiksi **Birger Jarlin** kautta, joka oli Tukhol-
man kaupungin perustaja. 1200-luvulle saakka
Ruotsi lienee ollut yhteisen kuninkaan hallitse-
ma maakuntien kokonaisuus.

*Täss' auroin, miekoin, miettein
Isämme sotivat.*

Kun päivä piili pilvihin

*Tai loisti onnen paistehin täss' Suomen kansan
vaikeimmat*

Ja vaivat kokivat.

(J.L. Runeberg, Maamme)

Astuvansalmen kalliomaalaukset antavat viitteitä kivikauden ihmisen ajatusmaailmasta.

Ruotsin kuninkaanvaali pidettiin vuoteen 1457 saakka Moran niityllä lähellä Upsalaa.

Birger-jaarlia esittävä kuparipiirros, jossa uskonnolliset symbolit ovat tärkeässä osassa.

Pohdittavaksi:

Mitä yhteisiä ja erilaisia piirteitä löydät Suomen ja Ruotsin varhaishistoriasta?

Muistuuko mieleesi joitakin suomalaisten palvomia jumalia tai henkiä? Millä tavoin ne ovat vaikuttaneet suomalaisten ajatusmaailmaan myöhemminkin?

rikistä leivottiin 1200-luvulla kanonisoimaton Suomen kansallispyhimys, ja kuningas Erik sai ristinretkensä ansiosta nimen Eerik Pyhä. Hänkään ei elänyt monta vuotta Suomen seikkailunsa jälkeen.

On muistettava, että piispa Henrikin ja Lallin historia on legenda, ja siihen tulee suhtautua sellaisena – olkoonkin että Lalli on tarunakin monelle meikäläiselle suomalaisen jääräpäisyyden ja itsenäisyyden perikuva niin hyvässä kuin pahassa.

Oli miten oli, näistä tapahtumista “lastuna” idän ja lännen välisen myllerryksen laineilla alkaa Suomen uusi historia Ruotsin valtakunnan itäisenä osana.

*Se luoti tiesi paikkansa sit' eipä kieltää voi,
Enemmän tiesi se kuin me, näin kenraal' aprikoi,
ei kajonnut se heikkohon ja huonoon otsahan,
Parempaan se pyrki vain, jalohon rintahan.*

*Kenenkä linna se, jonk' äskettäin
tien varrell' illan hämärässä näin?
Niin komeaa ei tienoill ollut toista.
Mut' kolkoksi kuin haudan muistan sen,
ja synkäksi, autioksi; akkunoista
vain valo loisti yhden huonehen.
(Runeberg, Matkamiehen näky)*

Pohdittavaksi:

Mikä merkitys Lallilla on mielestäsi ollut suomalaisuudelle ja jopa ruotsinsuomalaisuudelle?

Ruotsin valtakunnan isä suomen kielen vahvistajana

Kustaa Vaasaa (1496-1560) voidaan hyvällä syyllä pitää Ruotsin valtion perustajana. Hänen ajastaan alkaa kuningasvallan periytyminen isältä pojalle – joskus myös tyttarelle – ja katolisen kirkon syrjäyttäminen Ruotsin virallisena kirkkokuntana. Kustaa Vaasan valtaan tulo merkitsi siis lutherilaisuuden ajan alkua. Myös suomen kieli sai hänen aikanaan entistä van-

kemman aseman valtakunnassa. Kustaa Vaasan isä oli valtaneuvos **Erik Juhananpoika** (Vaasa). Ei siis ihme, että Kustaa-poika sai ajankohtaan nähden erinomaisen kasvatuksen **Sten Store** nuoremman hovissa.

Kustaa Vaasa

Ruotsi oli vuodesta 1389 kuulunut Kalmarin unioniin yhdessä Tanskan ja Norjan kanssa. Tanskan kuningattaresta **Margaretasta** tuli varsin pian koko unionin, siis myös Ruotsin, hallitsija. Kustaa Vaasan nousu Ruotsin kuninkaaksi lopetti väestön vihaaman yhteenliittymän, Kalmarin unionin. Kustaa Vaasa oli unionin vastustajana jo nuorena joutunut panttivangiksi Tanskaan, mutta pääsi pakenemaan vankeudestaan Lyypekkiin ja sieltä edelleen toukokuussa 1520 Taalainmaalle. Kustaan kanssakäyminen taalainmaalaisten talopoikien kanssa on jättänyt historiaan monenlaisia tarinoita, jotka muistetaan nykyäänkin.

Kustaa Vaasan tarkoituksena oli nostaa Taalainmaan talonpojat tanskalaisia sotajoukkoja vastaan ja ajaa ne takaisin omalle maalleen. Pettyneenä talonpoikien vastahakoisuuteen hän pakeni tanskalaisia joukkoja hiihtämällä Morasta Norjaan. Talonpojat olivat jo aiemmin

saaneet huolestuttavia tietoja Tanskan kuninkaan Kristianin aikeista ottaa haltuunsa Ruotsin kaivokset. He alkoivat katua aiempaa nuivuuttaan Kustaa kohtaan, lähtivät jäljestämään tätä, ja saavuttivat hänet Sälenin kylässä. Näin oli tarun mukaan kaikkien aikojen ensimmäinen Vaasahiihto hiihdetty. Kustaa Vaasa on jättnyt Ruotsin historiaan monia muitakin samantapaisia urotekoja.

Vuonna 1521 Kustaa valittiin Taalainmaan valtionhoitajaksi, ja kansannousu tanskalaisia vastaan levisi Taalainmaan ulkopuolelle. Kustaa Vaasan ajettua kansannousun avulla tanskalaiset joukot pois maasta hänet valittiin Strängnäsissä kesäkuun 6. päivä 1523 Ruotsin kuninkaaksi. Juhannusaattona hän saapui voittajana juhlakulkueessa Tukholmaan.

Kuninkaaksi päästyään Kustaa Vaasa aloitti Ruotsin uudelleenorganisoinnin. Hän lopetti maakuntien aiemman itsehallinnon ja alisti kirkon julistamalla Ruotsiin luterilaisen uskon. Samalla hän otti haltuunsa katolisen kirkon huomattavat rikkaudet, uudisti valtionhallinnon ja vei läpi talous- ja verotusreformin. Näin valta ja varakkuus askel askeleelta keskitettiin yksiin käsiin. Ruotsista tuli keskusjohtoinen valtio.

Kustaa Vaasan oli ryhdyttävä toimiin kielireformin toteuttamiseksi kirkon piirissä, koska luterilaisessa kirkossa oli käytettävä kansan omaa kieltä. Keskeinen merkitys ruotsinsuomalaisille oli, että Tukholmaan perustettiin suomalainen seurakunta vuonna 1533. Jotta suomalaiset olisivat saaneet mahdollisuuden lukea raamattua omalla kielellään, Kustaa Vaasa painatti Mikael Agricolan kirjoittaman ”ABC-kirian” 1543 (toinen painos 1551) ja 718-sivuisen, kuvitetun Uuden testamentin ”Se Wsi Testamenti” (1548). Molemmat kirjat painettiin Tukholman Vanhasa kaupungissa, nykyisen Själagårdsgatan 13:n kohdalla sijainnassa Amund Laurents-sonin kirjapainossa. Nykyinen rakennus on 1930-luvulta.

Suomen kirjakielen voidaankin todeta Suomen kirjakielen syntyneen Tukholmassa Kustaa Vaasan ansiosta. Väitetään jopa, että ensimmäiset suomenkieliset saarnat kuultiin Tukholman suomalaisessa seurakunnassa, tulihan luteri-

lainen uskonpuhdistus Suomeen Tukholman kautta.

Mikael Agricola

Se Wsi Testamenti

Kustaa Vaasan pojasta **Juhanasta** tuli Suomen ruhtinaskunnan herttua. Koska valtakunnan itäisessä puoliskossa puhuttiin suomea, Kustaa

Vaasa katsoi, että hänen poikiensa tuli oppia ainakin jonkin verran suomea. Juhana-herttua oli monessa mielessä suomalaisten ystävä ja sai aikaan paljon hyvää, joskin hän myöhemmin kuninkaana ollessaan aiheutti Venäjän tsaaria **Iivana Julmaa** vastaan käydyissä sodissa rahvaalle paljon pahaakin.

*Niin kuin kesäll' iltaisella, milloin
luonto vaihi on kuin pyhäpäivänä,
tuuliainen tulee näkymättä,
lentäin nuolena, ja lampeen iskee,
Leht' ei liiku eikä havu horju,
jyrkän rannan ruohokaan ei häily,
Tyynt' on kaikki, syvyys yksin kuohuu -
niin, kuin laulun kuuli, nuorukainen
äänet', umpimielin, liikkumatta
kaihoksissa istui, vaikka veren
sydäimestä joka sanan syöksi...*
(Runeberg, Pilven veikko)

Pohdittavaksi:

Mikä oli mielestäsi Kustaa Vaasan periaatteellinen merkitys Suomen ja ruotsinsuomalaisten historialle?

Suomi – Ruotsin perinteinen kieli

Suomalaista asutusta on ollut kautta aikojen Ruotsissa. Riimukivien asiantuntija Ove Berg väittää jopa, että jotkut niistä, mm. Upplands Väsbyn aseman lähellä sijaitseva riimukivi, sisältävät suomenkielisiä sanoja. Koska ennen vesi yhdisti ja manner erotti ihmisiä, oli luonnollista, että suomalaisia hakeutui jo varhain vesiteitse Ruotsin rannikolle – samoin kuin ruotsalaisia tuli Suomen rannikolle. Esimerkiksi viikingit purjehtivat pitkin Suomenlahden rannikkoa ja pääsivät siten yhteyteen suomalaisten kanssa. Liikkuminen valtakunnan itäisen ja läntisen osan välillä on toisin sanoen osa maiden yhteistä historiaa.

Tukholma perustettiin kuningas **Birger Jarlin** aloitteesta vuonna 1252, ja alkoi heti kasvaa

voimakkaasti. Ruotsin ja Suomen välinen liikenne lisääntyi, ja lukuisat Suomen rannikon asukkaat vastasivat suuresta osasta kasvavan kaupungin huoltoa. He purjehtivat pienillä haaksillaan Tukholmaan kauppaamaan kaupunkilaisille elintarvikkeita, kankaita, tervaa, polttopuita ja muita tarvikkeita.

Suomalaisten käymä kauppa kasvoi niin paljon, että 1500-luvun puolivälissä suomalaisten arvioidaan toimittaneen noin puolet tukholmalaisien elintarvikkeista. Haakset kiinnittyivät Skeppsbronin laituriin, ja suomalaiset kävivät myymässä tuotteitaan mm. syysmarkkinoilla. Laituripaikka määräytyi kotipaikan perusteella. Ainakin kolmensadan suomalaisen talonpojan lasketaan tuolloin kaupitelleen Skeppsbronissa tarvikkeitaan tukholmalaisille. Paikka on sama, jossa kymmenentuhannet ruotsinsuomalaiset 1960- ja 1970-luvulla nousivat maihin muuttomatallaan Ruotsin teollisuus-, kaivos- ja metsäalan palvelukseen.

Niin tuolloin kuin myöhemminkin osa Tukholmaan matkaajista jäi pysyvästi kaupunkiin ja osa siirtyi muualle Ruotsiin tai palasi kotikonnuilleen. Valtaosa suomalaisia on ollut tavallista rahvasta, mutta on joukkoon mahtunut myös äveriäämpääkin väkeä. Suomalaisten panoksesta Ruotsille kertoo mm. se, että 1500-luvun alussa Tukholman kuninkaanlinnan 44 rengistä 41 oli suomalaisia. Äveriäistä voi mainita Matti Hermanninpojan, josta tuli 1400-luvun lopulla raatimies.

Suurin osa ruotsinsuomalaisista oli keskiajalla raskaan työn tekijöitä kuten piikoja, renkejä, kamarineitoja, kalastajia, rakennusmiehiä, laivanrakentajia, raudankantajia, tynnyrinpyörittäjiä tai kaivosmiehiä. Valtaosa heistä asui keskiajalla Tukholmassa, mutta osa muutti kauemmaksikin Uppsalan tasangon suurtiloille tai Bergslageniin ja Taalainmaalle kaivoksiin ja raudanvalmistukseen.

1820-luvulla oli suomalaisten sosiaalinen tausta hieman muuttunut. Tukholman suomalaisen seurakunnan jäsenistä oli kirkonkirjojen mukaan tuolloin neljännes käsityöläisiä, viidennes merimiehiä, viidennes ylempiin luokkiin kuuluvia ja loput työväestöä, palvelijoita ja sotilaita.

*Oi kulta-aika riemukas,
suloisin, armahaisin,
kun nuor' on ylioppilas,
ja puutetta ei laisin,
ja huolt' ei tuntis ollenkaan,
kun viikset vain sais kasvamaan!*
(Runeberg, Vänrikki Stool)

Pohdittavaksi:

Millaisia yhteyksiä näet Ruotsiin keskiajalla tulleiden ja nykyisten ruotsinsuomalaisten välillä?

Onko mielestäsi tämän päivän globalisaatiolla ja Ruotsin ja Suomen välisellä kanssakäymisellä jonkinlaisia yhteyksiä? Millaisia?

Tukholman Finnstigen

Minulla on Tukholman Vanhassa kaupungissa oma Finnstigen. Monet ovat sen kanssani kulkeneet. Parhaiten heistä asiaa on kuitenkin kuvannut Turun Sanomien toimittaja **Hannu Tuominen**. Ohessa Hannun luvalla hänen hie- man lyhennetty reportaasinsa Turun Sanomista 6.12.2006, siinäkin vain sirpaleita suomalaisten historiasta Tukholmassa.

Kierros Agricolan ja Slussenin sissien jalanjäljillä

Tukholman vanhakaupunki on täynnä suomalaismuistoja. Gamla Stanissa painettiin ensimmäinen suomenkielinen kirja ja julistettiin Jumalan sanaa suomeksi aikaisemmin kuin Turussa.

“En finne igen” otsikoivat ruotsalaislehdet aikoinaan, kun Gamla Stanin kupeessa Slussenin siltojen alla ryypiskelevät suomalaismiehet puukottelivat toisiaan. Nykyisin “Karjalan kannaksella” on rauhallisempaa. Sissitkin ovat ikääntyneet.

Suomalaisia on ollut Tukholmassa kauan ennen Slussenin sissejä, 1200-luvulta, kaupungin perustamisesta lähtien. 1400-luvun lopussa finnejä

oli enimmillään 20 prosenttia kaupungin asukkaista. Gamla Stanissa on joka puolella piilossa suomalaisia muistoja. Niiden löytäminen vaatii asiantuntemusta, sillä jostain syystä Tukholman opaskirjat sivuuttavat suomalaisten historian.

Suomalaisella polulla

... – On outoa, että Tukholman matkailuviranomaiset eivät ole oivaltaneet merkitä Finnstigeniä Gamla Stanin kujille, kummeksuu Esko Melakari. Finnstigenillä, Suomalaisella polulla, Melakari tarkoittaa Tukholman vanhaan kaupunkiin ja opaskarttaan merkittyä reittiä, jonka avulla voi löytää mielenkiintoisia suomalaisuuteen liittyviä kohteita. Istumme Skeppsbronin rantalaiturilla. Kierros onkin hyvä aloittaa tästä, sillä Skeppsbron on ollut suomalaisille tuttu laiturijonko vuosisatojen ajan.

– Tiesitkö, että suomalaislapsille kerrottu tarina Nukkumatista ja Höyhensaarista liittyy Tukholmaan? Nimittäin Fjäderholmarna, Höyhensaaret, sijaitsevat Tukholman edustalla, kertoo Esko Melakari. Suomalaiset kauppiaat yöpyivät myyntimatkoillaan Höyhensarten majatalossa. Haahkan untuvia täynnä oleva saari oli rauhallinen paikka nukkua.

Suomen alue liitettiin Ruotsin vaikutuspiiriin jo viikinkiajalla. Ristiretkien aikana 1100-luvulla side naapurikansojen välillä vahvistui entisestään.

– Keskiajalla finnejä tuli Tukholmaan vuosittain 200-300 haaksi-nimisillä veneillä. Tänä tuotiin muun muassa voita, lohta, tervaa ja turkiksia, tietää Esko Melakari. Finnien laivat rantautuivat Skeppsbronille. Vielä 1800-luvun alussa satamakonttorin yläkerrassa oli Finska Himmelen (Suomalainen Taivas), suomalaisten merimiesten kantakapakka.

Sotalapsilla muistolaatta

Skeppsbronin talon numero 28 seinässä on suomalaisten sotalasten muistolaatta. Heitä tuli Ruotsin puolelle noin 70 000. Suuri osa saapui laivalla Turusta. Arviolta 15 000 lasta jäi sodan jälkeen pysyvästi Ruotsiin.

– Vuosisatojen ajan Suomesta on tullut pakolaisia, esimerkiksi fennofiilejä tsaarinvallan aikana, kansalaissodan jälkeen punaisia sekä myöhemmin jääkäri liikkeen perustajia, kertoo Esko Melakari.

Jatkamme Suomalaista polkuamme Skeppsbronin rannasta Dryckesgrändiä pitkin Järntorgetille eli Rautatorille. Se sijaitsee Västerlånggatanin ja Österlånggatanin yhtymäkohdassa. Tori oli alunperin nimeltään Viljatori. Nimi vaihtui, kun rautaa tuotiin laivalla järviä pitkin kaivokista. Monet suomalaiset toimivat raudankantajina.

– Suurin osa finneistä kuului rahvaaseen. Raudkantajien lisäksi suomalaiset työskentelivät viini- ja laudankantajina tai hevoskuskina. Suomalaiset piijat, rengit ja timpurit olivat kysytyjä, Melakari kertoo.

Kivenheiton päässä Rautatorilta sijaitsi Mustainveljesten luostari. Alkuperäisestä rakennuksesta on jäljellä ainoastaan kellariholvit. Munkkien häätämisen jälkeen suomalaiset saivat käyttää taloa jumalanpalveluksiinsa. Vuonna 1533 täällä saarnattiin suomeksi, aiemmin kuin Suomessa! Vuonna 1547 kuningas Kustaa Vaasa puratti talon, ja suomalainen seurakunta siirtyi evakkoon Pyhän Gertrudin kiltataloon. Pian kuitenkin rikkaat saksalaiset porvarit häätivät finnit pois ja rakensivat kiltatalon paikalle nykyisen Saksalaisen kirkon.

Gamla Stanissa painettiin 1500-luvulla **Mikael Agricolan** ensimmäiset suomenkieliset kirjat (ABC-kiria, Se Wsi Testamentti) nykyisen Själagårdsgatan 13:n kohdalla sijainneessa Amund Laurentssonin kirjapainossa. Nykyinen rakennus on 1930-luvulta.

Sotilasansioista aatelisarvo

Monet suomalaiset taistelivat Ruotsin suurvalan aikana 1600-luvulla Ruotsin armeijassa. Osa sai ansiostaan aatelisarvon. Vanhasta rälssin 60 suvusta oli peräti 33:lla suomalaiset sukujuuret. Kanaalin rannalla sijaitsevassa Ritaritalossa, Riddarhusetissa, on suomalaissukujen vaakunat esillä salin seinällä. Esko Melakari näyttää Ritarihuoneen ulkopuolella olevaa paikkaa, jossa vuonna 1810 tapahtui järkyttävä murha: valtakunnanmarsalkka kreivi Axel von Fersen pahoinpideltiin kuoliaaksi.

– Rikosta ei koskaan selvitetty. Tiedetään kuitenkin, että murhaan osallistui suomalaisia satamajätkiä. Todennäköisesti saivat olutta palaksi, otaksuu Esko Melakari.

Ritaritalon viereisen saaren merkittävin nähtävyys on Ritariholman kirkko, jonne on haudattu Ruotsin kuninkaallisia. Erikoisuutena on pikkuprinssi Gustaf, josta piti tulla Suomen suuriruhtinas. Hänen hautaansa koristaa Suomen vaakuna. Jatkuvasti evakkoon joutunut suomalainen seurakunta sai lyhyen ajan toimia Ritariholman kirkossa. Seurakunta häädettiin sieltäkin.

– Ilmeisesti likaisten ja junttien suomalaisten ei katsottu olevan kyllin arvokasta seuraa kuninkaallisille sarkofageille, nauraa Esko Melakari. Askeleemme vievät kohti Helgeandsholmenin saarta ja Eduskuntataloa, Riksdagshusetia. Vuonna 1999 talossa tehtiin vähemmistön etuja ajavalle Esko Melakarille mieleinen päätös.

– Silloin lopultakin meni läpi laki, jolla Ruotsi sitoutui hyväksymään suomenkielisten vähemmistön aseman. Se oli merkittävä päätös, sillä sen avulla vähemmistöllä on oikeuksia, ei pelkästään tarpeita, sanoo Esko Melakari tyytyväisenä.

Eduskuntatalo rakennettiin paikalle, jossa oli 1600-luvulla suomalaisen kirkon perustukset. Nicodemus Tessin vanhempi suunnitteli komean katedraalin italialaiseen barokkityyliin.

– Suomalaiset aloittivat kirkkorakennuksen rakennustyöt, mutta perustuksia pidemmälle mahtipontinen hanke ei edennyt. Ilmeisesti rahat loppuivat. Eduskuntatalon luota pääsemme Kuninkaanlinnalle. Sen palvelusväkeen on usein kuulunut suomalaisia, muun muassa renkejä ja kirjureita. 1700-luvulla linnaa vartioi suomalainen drabanttikomppania.

Oma kirkko vuodesta 1725

Kierroksemme päättyy Suomalaiselle kirkolle. Se on ainoa paikka Gamla Stanissa, joka nimellään viittaa suomalaisuuteen. Ennen omaa vuonna 1725 valmistunutta kirkkoaan suomalainen seurakunta ehti kotiutua Södermalmin puolelle. Finnit käyttivät Söderin Katariinan kirkkoa jumalanpalveluksiinsa. Suomalaisten hautoja on runsaasti kirkon hautausmaalla. Paikalle pystytetty muistokivi muistuttaa tuhansien suomalaisten viimeisestä leposijasta. Mm. Suomen kansallinen herättäjä J.V. Snellman syntyi Södermalmilla.

Gamla Stanin Suomalainen kirkko on entinen

kuninkaallinen pallohalli, jonka suomalaiset sisustivat kirkoksi. Torni tosin puuttuu, mutta sisältä kirkko on tunnelmallinen. Urkuparveen on maalattu Suomen suuriruhtinaskunnan ja kaikkien maakuntien vaakunat. Kirkon takapihalla on laatta sodissa kaatuneiden suomalaisten muistoksi...”

*Mä köyhä olen orpo nyt, syön leipää vierahan,
ma turvan, kodin kadotin kanss' isä vainajan;
vaan vaikertaako huolisin!
Korkeemmaks' aina kasvankin,
ma kelpo poika sankarin
en joudu hukkahan.*
(Runeberg, Sotilaspoika)

Pohdittavaksi:

Millaisia ajatuksia ja tunteita oheinen artikkeli herättää mielessäsi?

Suomen sodan 1808–1809 taustaa

Kuten jo aiemmin tässä viikossa on mainittu, Suomen kohtaloihin on useaan otteeseen historian aikana vaikuttanut sen sijainti idän ja lännen raja-alueella. Niin myös Suomen sodan yhteydessä. Suomen sota ei kuitenkaan ollut vain kaksinkamppailu Ruotsi-Suomen ja Venäjän välillä vaan johtui huomattavasti suuremmista valtapoliittisista syistä. Koska sodan syyt ja seuraukset selittyvät tätä suurempaa taustaa vasten, on lyhyt kuvaus Euroopan tilanteesta ja mantereella vallinneesta myllerryksestä vuosina 1789–1815 paikallaan. Keskeistä osaa tässä jatkuvien sotien draamassa oli Ranskan keisariksi kruunatulla **Napoleon I:llä** (1769–1821) ja Venäjän uudistusmielisellä keisarilla **Aleksanteri I:llä** (1777–1825).

Napoleon Bonaparte nousi Ranskan vallankumouksen jälkimainingeissa komean sotilasuran saattelemana 1804 Ranskan keisariksi. Vuoden 1789 vallankumous oli ajanut maan sekasortoon, missä yhteydessä mm. Ranskan kuningas **Ludvig XVI** syöstiin vallasta ja koko kuningasperhe mestattiin giljotiinilla Pariisissa.

Vastaleivottu keisari aloitti välittömästi valtaan noustuaan nk. Napoleonin sodat, joiden seurauksena Euroopan kartta 1800-lukuun alussa piirrettiin täysin uusiksi. Vanhoja valtioita hävisi uusien noustessa niiden sijaan. Tätä aikaa on myöhemmin verrattu Euroopan historiaan vuosina 1914–1945.

Napoleon I

Aleksanteri I

Voitettuaan sodissa Itävallan ja Preussin (nyk. Saksa) Napoleon oli Euroopan valtiias. Hänen ainoa ongelmansa oli Englanti, joka oli Trafalgarin meritaistelussa 1805 lordi **Nelsonin** johdolla tuhonnut Ranskan laivaston ja saavuttanut tällä tavoin meriherruuden.

Kustaa IV Adolf

Ruotsin kuningas **Kustaa IV Adolf** suhtautui Napoleonin sotien yhteydessä nuivasti Ranskaan ja liittoutui Englannin kanssa Ranskaa ja Venäjää vastaan. Ranskan ja Venäjän keisarit kohtasivat toisensa kesä-heinäkuussa 1807 nykyisen Kaliningradin alueella sijaitsevassa Tilsitissä muodostaakseen yhteisen rintaman Englantia ja Ruotsia vastaan, vaikka olivatkin Napoleonin sotien yhteydessä taistelleet toisiansa vastaan. Tilsitissä Eurooppa jaettiin keisareiden kesken kahtia siten, että Suomi tuli kuulumaan Aleksanterin etupiiriin.

Napoleonin tavoitteena oli saattaa Englanti koko Manner-Euroopan käsittävään kauppasulkuun, ja tässä yhteydessä Ruotsi Englannin liittolaisena näytteli keskeistä osaa. Koska myös Tanskan oli osallistuttava Manner-Euroopan kauppasaartoon, Ruotsi jäi Pohjois-Euroopassa ainoaksi valtioksi kauppasulun ulkopuolelle. Ruotsin kuningas oli tietoinen sodan mahdollisuudesta Venäjän kanssa ja toisaalta siitä toiseikasta, että myös Tanska voisi julistaa sodan, mikä sitten tapahtuikin. Tällä tavoin Ruotsi jäi kahden rintaman väliin.

Ei siis ole mikään sattuma, että Aleksanteri I joukkoineen hyökkäsi Suomeen ja aloitti ilman sodanjulistusta helmikuussa 1808 yllättävän talvisodan Ruotsia vastaan. Näin Suomesta tuli jälleen kerran sota-äyttämö, eikä ”Aleksanterin talvisota” jäänyt viimeiseksi talvella käydyksi

sodaksi, kuten nykyään tiedämme. Liekö Stalinilla omassa talvisodassaan ollut mielessään Aleksanterin esimerkki?

*Majur' Furumark hän lausui:
"Kuninkahan syy on tässä.
Miksi hänen armostansa
'leikkiin pääs' tuo pataässä?"*
*Ladaus virkkoi: "Sin' et kelpaa
Arvostamaan marskin työtä:
Sull' on sydän, hällä vatsa,
Sa voit' kuolla hän vain syödä."*
(J.L. Runeberg, Sotamarski)

Pohdittavaksi:

Mitä yhteisiä piirteitä löydät yllä kuvattujen Napoleonin sotien seurauksista Euroopan myöhäisempiin historian vaiheisiin sekä niihin liittyviin Suomen kohtaloihin?

Ruotsin ja Venäjän sotastrategiat Suomen sodassa

Suomessa sijaitseva Ruotsin sodanjohto oli vasta helmikuun alussa 1808 ymmärtänyt, että sota Venäjää vastaan oli lähellä. Sen vuoksi maassa olevat joukot mobilisoitiin välittömästi. Tämä tapahtui viime hetkellä, koska venäläiset joukot ylittivät Kymijoen 21. helmikuuta 1808 ilman sodanjulistusta.

Ruotsin strategian lukkoina toimivat hyvin varustetut Viapori (Suomenlinna) ja Loviisan lähellä sijainnut Svartholman linna. Armeijan tuli kahtena joukko-osastona hitaasti perääntyä Ouluun. Savon prikaatin tehtävänä oli puolestaan eversti **Johan August Sandelsin** johdolla estää venäläisten eteneminen niin, etteivät ne voisi ”oikotietä” päästä yllättämään ruotsalais-suomalaisen armeijan pääjoukkoa, jonka piti suunnitelman mukaan perääntyä pitkin Pohjanlahden rannikkoa, mikä sittemmin tapahtuikin.

Aleksanterin taktiikan mukaan venäläisten päävoimien tuli edetä Loviisa–Porvoo-linjaa myöten Helsinkiin tavoitteenaan Viaporin piiritys. Yhden divisioonan tuli hyökätä Savon

kautta Pohjanmaalle ja sillä tavoin katkaista ruotsalais-suomalaisten joukkojen vetäytymistiet. Venäläisten joukkojen ylipäällikkönä toimi kenraali **Buxhoeveden** ja ruotsalais-suomalaisten joukkojen ylipäällikkönä kenraali **Wilhelm Maurits Klingspor**. Koska Klingspor oleskeli pääosin Tukholmassa, hänen saapumisensa Suomeen lykkääntyi maaliskuun toiseen päivään, samaan päivään jolloin osa venäläisiä joukkoja miehitti Helsingin ja aloitti Viaporin piirityksen. Venäläisten pääjoukko oli tuolloin edennyt lähelle Hämeenlinnaa.

Maaliskuun puolivälissä Tanska-Norja julisti odotetusti Ruotsille sodan. Englannin laivaston hyökkäys Kööpenhaminaan syksyllä 1807 oli vaikuttanut ratkaisevasti päätökseen samoin kuin Napoleonin painostus. Tanska-Norjan sodanjulistus asetti kuningas Kustaa IV Adolfin ja Ruotsin armeijan johdon tukalaan tilanteeseen ja sitoi ruotsalaisia joukkoja kahdelle rintamalle.

Klingspor kävi Hämeenlinnaa saavuttuaan pikaiset neuvottelut päällystösensä kanssa ja aloitti kuninkaan esittämän sotasuunnitelman mukaan vetäytymisen kahta reittiä myöten kohti Oulua. Joukoilla oli edessään raskas marssi keskellä Suomen kylmää ja lumista talvea. Venäläisten joukkojen vahvuus oli Suomen sodan alussa arviolta 25 000 miestä ja 70 kanuunaa. Ruotsalais-suomalaisten armeijalla oli 20 000 miestä sekä 46 kanuunaa, joista huomattava osa eli noin 6500 miestä oli jätetty puolustamaan Viaporin.

Miesjoukko kulkee kulkuaan, ja tyttö silmillänsä jokaiseen riviin, mieheenkin lähettää kyselmänsä; kyselmä ujo, kaihtava ja äänetön on tää, hiljempi huokaustakin, povesta hiipivää.
(Runeberg, Torpan tyttö)

Pohdittavaksi:

Oliko Kuninkaan ja Klingsporin strategiasta perääntyä talvella Ouluun oikea ratkaisu ja siinä tapauksessa miksi? Vai oliko sodan johto väärillä raiteilla?

Viaporin arvoitus ja häpeä

Kustaa IV Adolfin sotastrategia lähti siis siitä, että ruotsalais-suomalaiset joukot talven aikana perääntyvät suuremmilta tappioilta toisaalta sisämaan halki ja toisaalta rannikkoreittiä Ouluun. Taktiikan onnistumisen keskeinen taie oli Helsingin edustalla sijaitseva ja vahvasti varustettu Viapori. Merkityksensä vuoksi linnakkeen varustusta ja miehitystä oli jo aiemmin sulan veden aikaan vahvistettu kaiken varalta. Myös muonavarvoja oli varattu riittävästi.

Lisäksi Viaporin jykevien muurien sisään oli syksyn aikana vedetty suojaan noin sata rannikkopuolustukseen tarkoitettua sota-alusta, joilla tuli olla jäiden lähdettyä keskeinen rooli venäläisten pakottamisessa takaisin omille konnuilleen ruotsalais-suomalaisten joukkojen tehdessä vastahyökkäyksen venäläisiä vastaan. Suomen linnan komendanttina toimi vara-amiraali **C.O. Cronstedt**.

Keväällä 1808 ruotsalais-suomalaiset joukot aloittivat suunnitelmien mukaisen vastahyökkäyksen. Venäläiset lyötiin Siikajoella huhtikuun 18. päivä ja Revonlahdella viikkoa myöhemmin. Samaan aikaan etenivät suomalaisjoukot Sandelsin johdolla nopeasti kohti Savoia saaden venäläiset vetäytymään. Sodan käännyttyä ainakin hetkeksi Ruotsin eduksi joukoille tuli murskaava tieto, jonka mukaan Viapori oli toukokuun 6. päivänä antautunut venäläisille.

Huolimatta siitä, että linnaketta piirittävät venäläisjoukot olivat Viaporin varuskuntaa pienemmät ja että venäläisten tykistö oli vahvuudeltaan niin heikko, ettei se kyennyt tekemään suurtakaan tuhoa linnakkeelle, Viapori antautui kaikkine varustuksineen ja muurien sisällä talvehtivine rannikkolaivastoineen. Miksi? Suomenlinnan antautumisesta on toukokuusta 1808 lähtien esitetty monia teorioita.

Aleksanteri I edusti ajatusmaailmaltaan Euroopassa 1700-luvulla vallinnutta valistuksen aikaa. Valistusfilosofiaa leimasi lähinnä porvariston taistelu taloudellisen, sosiaalisen, uskonnollisen ja poliittisen vapauden puolesta. Tämä filosofia leimasi myös Aleksanteria ja hänen

taktiikkaansa Suomen sodassa. Hän ei halunnut kukistaa uusia alamaisiaan miekalla vaan käytti juuri päinvastaista taktiikkaa. Aleksanterin tarkoituksena oli uudistuksilla, pehmeällä käyttäytymisellä ja propagandalla voittaa uudet alamaiset puolelleen, mikä ainakin suomalaisten osalta oli onnistunut taktiikka.

Venäläisten joukkojen miehittäessä Helsinkiä asukkaille jaettiin lehtisiä, joiden mukaan venäläiset olivat tulleet Suomeen vapauttaakseen heidät Ruotsin ikeestä. Propagandan avulla Helsingin asukkaille levitettiin väitettä, että venäläiset joukot olisivat olleet huomattavasti suuremmat kuin ne todellisuudessa olivat.

Venäläisjoukkojen komentaja aloitti pian miehityksen alkuvaiheiden jälkeen neuvottelut komendantti Cronstedtin kanssa mahdollisesta antautumisesta. Samaan aikaan linnaketta pommitettiin silloin tällöin Helsingin puolelta, jotta rauhattomuus lisääntyisi puolustajien keskuudessa.

Koska valtaosa linnaketta puolustavien upseeriden perheistä asui kaupungissa, heidän vaimonsa toivat Viaporista siellä käytyään kaiken sen tiedon, mitä olivat kuulleet. Näin levinneet huhut herättivät ristiriitaisia tunteita upseeritossa ja miehistössä samalla, kun pitkäaikaiset neuvottelut venäläisten kanssa pehmittivät linnakkeen johtoa.

Tilanne kiristyi siihen pisteeseen, että Viaporin komendantti C.O. Cronstedt lähetti kuninkaalle viestin, jossa hän vaati Ruotsin laivastoa saapumaan linnaketta puolustamaan toukokuun viidenteen päivään mennessä. Ellei näin kävisi, hän olisi valmis antautumaan. Laivaston saapuminen esitettyyn aikaan oli periaatteessa mahdotonta, olihan Suomenlahti 1800-luvun alkupuolella vielä toukokuussa ainakin osittain jää peitossa.

Koska Ruotsin laivastoa ei kuulunut määräaikaan mennessä, päätti Cronstedt antautua ehdoitta ja luovuttaa linnakkeen sellaisenaan venäläisille. Suomenlinnan antautuminen ei ollut sotilaallinen voitto sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan erinomainen esimerkki venäläisten psykologisesta sodankäynnistä. Saman-

laista sai Suomi myöhemminkin kokea talvi- ja jatkosodan aikaa.

*Jokaisen silmä leimahtaa,
kun kuulee nimen tään,
Ei silloin tuskaa, nurinaa,
Ei kylmää, nälkääkään.
Taas Suomen karhu elämöi,
pudisti kämmentään ja löi.*

*Iäti päivä muistetaan,
milloinka varmuuden
tuo huhu sai ja kertomaan
käv' äänell' ukkosen:
maan viime pylväs kukistui,
jo Viapori (Suomenlinna) antautui.
(Runeberg, Viaborg)*

Pohdittavaksi:

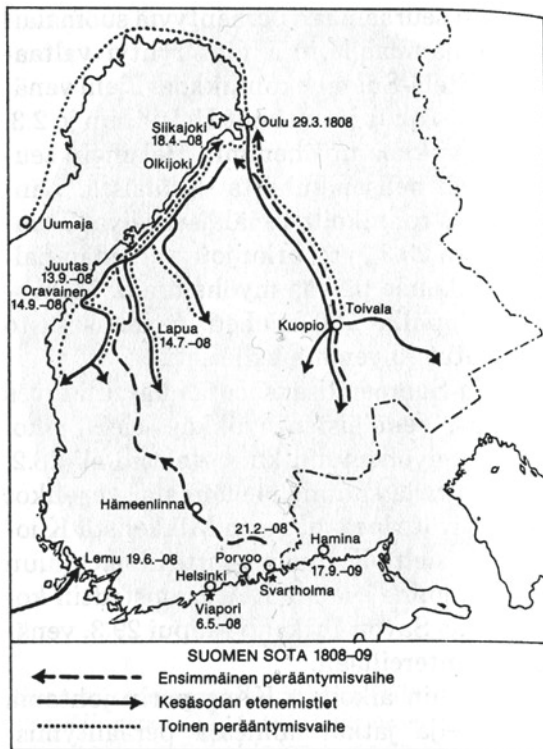
Viaporin eli Suomen linnan antautumisesta on keskusteltu paljon. Millaisia kielteisiä tai jopa myönteisiä piirteitä näet Cronstedtin menettelyssä antautua venäläisille?

Mitä Viaporin menetys merkitsi sodalle?

Mitä mieltä olet Runebergin näkemyksestä Cronstedtista maan suurena petturina?

Ruotsi-Suomen joukkojen hyökkäysvaihe

Huolimatta siitä, että Suomenlinna oli antautunut, mikä oli vaikuttanut masentavasti päällystöön ja koko sotakoneistoon, Ruotsin kuninkaan toive oli saada venäläiset perääntymään. Kuten aiemmin todettiin, ensimmäiset yhteenotot venäläisten karkiosastojen kanssa Siikajoella ja Revonlahdella päättyivät ruotsalais-suomalaisten joukkojen eduksi. Voittoja saavutettiin myös Lapuan ja Alavuden taisteluissa heinäkuun alkupuoliskolla. Samalla eversti Sandelsin johtama prikaati eteni Savoan ja asettui linjaan Kuopion seudulle.

la.

Georg Carl von Döbeln

*Zidèn, tuo urhea luutnantti,
tavan ainaisen piti tään:
etumaisena kulkea tahtoo.
"Hei Vaasan-poikani, eespäin,
nyt joutua vain kysytään!"*

*Ens miehenä vaarahan ryntäilee
väen käskevi seuraamaan.
Jumal' auta, jos joku kuhnailee,
kun Zidèn on huutanut kerran:
"Hurraa pojat, eespäin vaan!"*
(Runeberg, Luutnantti Zidèn)

Venäläiset joukot saivat kuitenkin vahvistusta, ja niiden vahvuus oli loppukesään mennessä kaksinkertaistunut noin 50 000 mieheen. Joukkojen uudeksi ylipäälliköksi nimitettiin Helsingissä Viaporin piirityksessä kunnostautunut **Kamenskin**. Nämä kaksi seikkaa sekä muonitustilanteen kohentuminen käänsivät sotaonnen venäläisten eduksi, olkoonkin että Savossa ja Karjalassa suomalaiset sissit, joista kuuluisin on **Olli Tiainen**, häiritsivät venäläisten joukkojen toimintaa alueella.

Ruotsi-Suomen joukot saavuttivat vielä elokuussa 1808 voitot Kauhajoella ja Alavudella, mutta ne eivät merkinneet paljonkaan sodan jatkolle. Karstulassa 21. päivä elokuuta käyty taistelu päättyi venäläisten voittoon ja oli Suomen sodan lopullinen käännekohta.

14. päivä syyskuuta Oravaisissa käyty vimmattu taistelu kääntyi lopulta venäläisten voittoon, ja Ruotsi-Suomen joukot perääntyivät Kokkolaan. Perääntymisen mahdollisti Juuttaalla kenraalimajuri **Georg Carl von Döbelnin** johdolla päivää ennen saavuttama voitto, joka avasi ruotsalais-suomalaisille joukoille tien Kokkolaan. **Klingspor** solmi vaikeassa tilanteessa aselevon venäläisten kanssa Lohjalla, mutta venäläiset aloittivat sotatoimet uudelleen lokakuun lopul-

Pohdittavaksi:

Mitä mahdollisia virheitä Ruotsi-Suomen armeija teki perääntymisvaiheen aikana?

Miten koet kuninkaan menettelyn tässä yhteydessä? Millainen vastuu hänellä oli Suomen sodan karvaasta tappiosta?

Sodan loppu

Marraskuun puolivälissä 1808 solmittiin Olkijoen aseleposopimus. Sen mukaan suomalaisten joukkojen oli vetäydyttävä Kemijoen länsipuolelle, mikä tapahtuikin. Ruotsalaisjoukot ehtivät paeta Uumajaan. Kylmässä, kurjissa asuimisoissa, ruuan puutteessa ja väsymyksessä suomalaisjoukkoihin levisi talven aikana "kenttätauti", jolla tarkoitetaan lavantautia (tyfus)

tai punatautia (dysenteri). Lääkintähuolto oli olematonta, ja suuri osa suomalaisen armeijan rippeistä tuhoutui talven aikana näihin tauteihin tai haavoittumisten aiheuttamiin tulehduksiin.

Maaliskuussa 1809 Venäjä sanoi irti aseleposopimuksen ja hyökkäsi pohjoisessa Kemijoen yli. Samaan aikaan venäläiset joukot tekivät jäitä pitkin hyökkäyksen Uumajaan ja ottivat kaupungin haltuunsa. Samanaikaisesti venäläisiä joukkoja siirtyi myös Ahvenanmaalle ja Norrtäljen pohjoispuolella sijaitsevaan Grisslehamniin saakka. Suomalaiset joukot perääntyivät länteen kohti Kalixjokea. Kuultuaan venäläisten hyökkäyksestä Uumajaan ja todettuaan perääntymisten katkenneen joukkoja johtanut kenraali **Gripenberg** päätti antautua maaliskuun 25. päivä 1809. Antautumisen seurauksena ne suomalaiset sotilaat, jotka luovuttivat aseensa venäläisille, saivat palata takaisin kotikonnuilleen. Osa sotilaista jatkoi kuitenkin perääntymistään etelään ja osallistui Uumajan seudulla elokuussa ruotsalaisten joukkojen rinnalla Suomen sodan viimeisiin taisteluihin, jotka käytiin 19. elokuuta Sävarin ja 20. elokuuta Ratanin kylissä. Nämä kaksi Ruotsin armeijan viimeistä kahakkaa päättyivät tappioihin. Aselepo venäläisten ja ruotsalaisten välillä tehtiin syyskuun 2. päivä 1809. Suomen sota oli ohi ja Suomen kohtalo sinetöity.

*Hiljaa kuljettiin sentään eteenpäin,
Pohjoisemmaks yhä tultiin vähittäin:
ukko, vaikka puoleen Pohjanmaata ehti,
sama on, kuin milloin Uusimaalta lähti.*
(Runeberg, Kuormarenki)

Pohdittavaksi:

Mitä mahdollisia virheitä Ruotsi-Suomen armeija teki perääntymisvaiheen aikana? Olisiko antautumiselle ollut vaihtoehtoja? Mitä vaihtoehtoja?

Ruotsi-Suomen historian dramaattisin kevät

Kevään 1809 aikana Ruotsissa tehtiin vallankumous, joka tuli ratkaisevasti mullistamaan

maan historian. Kuningas Kustaa IV Adolfin sodanjohtoon tyytymättömien upseerien keskuudessa alkoi esiintyä kasvavaa vastustusta kuningasta kohtaan. Kuninkaan vastainen liike johti salaliittoon, jonka tarkoituksena oli syöstä hallitsija vallasta ja pelastaa maa täydelliseltä katastrofilta.

Salaliitto johtikin siihen, että joukko upseereita kenraali **Carl Johan Adlercreutzin** johdolla vangitsi kuninkaan Tukholman linnassa 13. päivä maaliskuuta eli vajaat kaksi viikkoa ennen suomalaisten antautumista Kalixissa. Valankaappaus oli tapahtunut tosiasia.

Kevään 1809 aikana valtiopäivät valmisti pikaisesti esityksen Ruotsin uudeksi perustuslaiksi, joka hyväksyttiin. Tämä perustuslaki oli tietyin muutoksin voimassa vuoteen 1975.

Carl Johan Adelcreutz

Keskeisintä kaikkien säätyjen vahvistamassa valtiösäännössä oli, että kuninkaan itsevaltius lakkautettiin ja valtiopäivien valtaa lisättiin kuningasvallan kustannuksella. Uuden peruslain mukaan kuningas jatkossakin hallitsi maata, mutta vain yhtenä henkilönä valtiopäivien valitseman yhdeksän hallituksen jäsenen ohella.

Kesäkuun 6. päivä 1809 **Kaarle Herttua** nousi **Kaarle XIII**:na valtaistuimelle. Tuoreen kuninkaan terveys oli kuitenkin heikko, ja jo syksyllä 1809 hän sai sydänkohtauksen. Koska kuningas oli lapseton, Ruotsiin oli pakko saada kruununperijä. Sellainen löytyikin Norjasta, nimittäin Kristian August, joka ei kuitenkaan halunnut hyväksyä tarjousta ennen kuin rauha Venäjän

kanssa oli solmittu. Niinpä rauhansopimusta kiirehdiin ja se allekirjoitettiin Haminassa 17. päivä syyskuuta 1809.

Rauhanehdot olivat kovat. Raja vedettiin Tornionjokea ja Muonionjokea sekä Könkämäenoa pitkin. Myös Ahvenanmaa liitettiin Venäjään. Venäjä vaati pohjoisen rajaksi Kalixjokea mutta muutti viime hetkellä vaatimuksensa Tornionjoen hyväksi. Ruotsi menetti näin kolmasosan maansa pinta-alasta ja neljänneksen väestötään.

Tanskan kanssa rauha solmittiin joulukuussa 1809 ja Ranskan kanssa tammikuussa 1810. Rauhansopimuksen ehtona oli Ruotsin liittyminen Englannin kauppasaartoon. Rauhansopimusten jälkeen kruununprinssi saapui Ruotsiin ja otti nimekseen prinssi **Karl August**. Myös hänen terveydentilansa oli heikko ja jo toukokuussa 1810 hän sai niin vakavan sydänkohtauksen, että kuoli. Saman vuoden syyskuussa valittiin Napoleonin sodissa kunnostautunut **Jean Baptiste Bernadotte** Ruotsin uudeksi kruununprinssiksi. Kaarlen kuoltua hänestä tuli helmikuussa 1818 Ruotsin kuningas **Karl XIV Johan**. Näin Kustaa Vaasan suku oli syrjäytetty ja uusi Bernadotten suku nostettu valtaistuimelle, jolla se istuu tänäkin päivänä.

*Kuningas silloin virkkoi,
vakaana lausui näin:
”Suomessa armeijamme käy yhä taaksepäin;
toiveemme Klingsporista
on tyhjiin rauennut...
(Runeberg, Kuningas)*

Pohdittavaksi:

Mitä voittajavaltion Venäjän esitys vetää raja Kalixjokea pitkin olisi voinut merkitä Ruotsin ja Suomen historialle?

Suomi liitetään Venäjään

Aleksanteri I:n taktiikkana suomalaisia kohtaan oli heti Suomen soda alusta saakka saada rauhansopimaisiin keinoin mahdollisimman suuri osa

kansaa puolelleen. Helsingin miehityksen aikana väestölle jaettiin lehtisiä, joissa venäläiset totesivat olevansa Suomen vapauttajia eivätkä suinkaan hyökkäjiä.

Suomen säätyjen edustajat otettiin ystävällisesti vastaan Pietarissa syksyllä 1808, ja jo keuhkokuu 1809 Aleksanteri I päätti koota Porvooseen valtiopäivät kutsumalla sinne kaikkien säätyjen edustajat. Keisari saapui henkilökohtaisesti paikalle avaamaan valtiopäivät. Julistamalla Suomen autonomiseksi suuriruhtinaskunnaksi hän kohotti Suomen yhdeksi Euroopan kansakunnista.

Autonomisen asemansa kautta Suomi sai pitkälle menevän itsehallinnon ja riippumattomuuden Venäjältä. Maa sai suurimmalta osin säilyttää vanhat Ruotsin vallan aikaiset lakinsa ja asetuksensa. Suomeen valittiin oma hallitus eli Suomen keisarillinen senaatti ja omat valtiopäivät eli maapäivät. Maapäivät kokoontui kuitenkin ensimmäiseen istuntoonsa vasta 1863. Suomi sai myös oman rahajärjestelmän ja myöhemmin armeijan. Autonomian ehtona oli lojaalisuuden vannominen Venäjän keisarille, mikä tapahtuikin Porvoon valtiopäivien yhteydessä.

Autonomia loi pohjan suomalaiselle kansallistunteelle ja oman identiteetin etsimiselle, mikä johti reilun vuosisadan jälkeen itsenäistymiseen. Autonomian seurauksena Suomen pääkaupunki siirrettiin Turusta Helsinkiin, hieman lähemmäksi Pietaria. Kustaa II Adolfin perustama Turun yliopisto sai tehdä saman muuttomatkan.

Aivan kuten muuallakin Euroopassa Suomessa voimistui kansallisromantiikka. **J. V. Snellmania** pidetään Suomen kansallisuusaatteen isänä. Tässä yhteydessä on kuitenkin hyvä muistaa myös **Elias Lönnrot**, joka kokosi kansanruno-udesta vuonna 1835 ilmestyneen kansalliseepoksen Kalevalan. Ei pidä myöskään unohtaa Suomen kansallisrunoilijaa **J. L. Runebergia**, joka tuotannossaan kuvasi elävästi Suomen sotaa, tavallisen rahvaan elämää ja Suomen luontoa.

Esimerkiksi **Aleksis Kiven** teos Seitsemän veljestä on tänäkin päivänä ajankohtainen vaikka-

pa monilla teatterinäyttämöillä. **Jean Sibelius**, **Albert Edelfeldt**, **Axel Gallén-Kallela** ja monet muut kulttuurin edustajat vahvistivat suomalaista identiteettiä, mikä osaltaan johti Suomen itsenäisyysjulistukseen vuonna 1917.

Autonomian ajan varjopuoliin kuuluu 1800-luvun lopulla lisääntynyt venäläistämisaalto, jolloin mm. venäjän kieli tuli pakolliseksi aineeksi Suomen koululaitoksessa. Myös Suomen oma armeija lakkautettiin, ja suomalaispoikia alettiin kouluttaa tsaarin armeijassa. Maapäivät lakkautettiin, tosin lyhytaikaisesti. **Nikolai Bobrikoff** nimitettiin kenraalikuvernööriksi, ja hän ryhtyi toteuttamaan venäläistämispolitiikkaa. Senaatin virkamies **Eugen Schauman** murhasi keskellä kansan vihaaman kenraalikuvernöörin senaatintalon portaikossa kesäkuun 16. päivä 1904. Suomen kansan passiivinen vastarinta ja Venäjän vallankumous voimistivat itsenäistymisaatetta. Joulukuun 6. päivä 1917 maapäivät julistivat Suomen itsenäiseksi. Kivuliaan sisällissodan jälkeen Suomesta tuli tasavalta 1919.

Vielä itsenäisyyden aikanakin Suomi sai kokea olevansa suurpolitiikassa vain ”lastu” laineilla Molotovin–Ribbentropin sopimuksen jakaessa 23.8.1938 Euroopan kahteen etupiiriin. Tässäkin sopimuksessa Suomi Tilsitin tavoin kuului idän eli Neuvostoliiton etupiiriin tunnetuin ja tuhoisin seurauksin talvi- ja jatkosodassa 1939–1945.

*Mä köyhä olen orpo nyt, syön leipää vierahan,
Ma turvan, kodin kadotin kanss' isä vainajan;
Vai vaikertaako huolisin!
Korkeemmaks aina kasvankin,
Ma kelpo oika sankarin
En joudu hukkahan.
(J.L. Runeberg Sotilaspoika)*

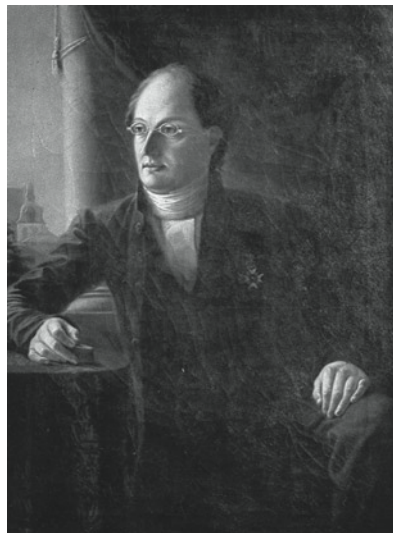
Pohdittavaksi:

Miksi Aleksateri I niinkin helposti sai valloitettua Suomen itselleen ilman siviiliväestön voimakasta vastustusta? Miten Ruotsin aikaisempi vallankäyttö Suomessa vaikutti asiaan?

Mitkä kulttuuriteot ovat mielestäsi vaikuttaneet eniten suomalaisten kansallidentiteetin kehittymiseen?

Vänrikki Stoolin tarinat

Suomen sota oli alusta loppuun heikosti johdettu fiasko, jonka ruotsalaiset ja suomalaiset tuntevat ennen kaikkea Suomen kansallisrunoilija **Johan Ludvig Runebergin** ansiosta. Hänen runokokoelmansa *Vänrikki Stoolin tarinat* on iskostunut Ruotsin ja Suomen kansojen sieluun. Kukapa iäkkäämpi ei olisi tutustunut Vänrikki Stoolin tarinoihin jo kansakoulussa!

Johan Ludvig Runeberg

Vänrikki Stoolin tarinat on kaksiosainen runokokoelma, josta ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1848 ja toinen 1860. Molemmissa osissa oli alun perin seitsemäntoista runoa. 1880-luvulla teokseen lisättiin vielä yksi runo, Viapori (Sveaborg), jonka Runeberg oli jättänyt pois ensipainoksistaan. Teoksen ensimmäisen osan *Vänrikki Stool* minäkertojana toimii nuori ylioppilas, joka työskentelee opettajana maaseudulla ja tutustuu siellä vanhaan Suomen sodan veteraaniin vänrikki Stooliin. Vänrikki muistelee nuorelle ylioppilaalle tarinoita Suomen sodasta ja sen sankareista.

Valtaosa Vänrikki Stoolin tarinoiden runoista kertoo todellisista tai keksityistä sotasankareista. Useimmat heistä ovat upseereita ja sodan korkeinta johtoa, mm. ylipäällikkö **Klingspor**, Suomenlinnan komendantti **Cronstedt**, kenraalit **von Döbeln**, **Adlercreuz** ja **Sandels**. Myös Ruotsi-Suomen kuningas **Kustaa IV Adolf** on saanut oman runonsa samoin kuin Venäjän armeijan kenraali **Jakov Kulnev**. Joukkoon

mahtuu kuitenkin myös tavallisen rivisotilaan kertomuksia sekä korkeimman päällystön ja tavallisten sotilaiden välistä kanssakäymistä.

Runokokoelma *Vänrikki Stoolin tarinat* sisältää kaikille suomalaisille tuttuja runoja, mm. runot *Maammelaulu*, josta **Fredrik Paciuksen** säveltämänä tuli Suomen kansallislaulu, *Porilaisten marssi*, *Mun isäin oli sotamies*, *Sven Dufva*, *Kuoleva soturi*, *Hurttiukko*. Teoksen kuvittaja *Albert Edelfedt* on osaltaan rikastuttanut runoteoksen antia lukijoille.

Ihmeellistä kyllä Suomen kansallisrunoilijalla on ollut ruotsalaisille yhtä suuri merkitys kuin suomalaisille, ja monet ruotsalaiset pitävätkin Runebergiä ruotsalaisena runoilijana. Olisiko-han tässä kyse molemmille kansoille yhteisestä traumasta?

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura toteaa runoteoksesta sattuvasti seuraavaa: ”Euroopan vallankumousvuosi sai J. L. Runebergin kirjoittamaan runoja, jotka korostivat moraalialia ja vastuullisuutta. Näistä runoista kootuissa *Vänrikki Stoolin tarinoissa* (1. osa 1848 ja 2. osa 1860) Runeberg antoi vasta syntymässä olleelle Suomelle identiteetin, olemassaolon oikeutuksen ja isänmaan tunteen. *Vänrikki Stoolin tarinoiden* merkitys kansallistunteen nostattajana on ollut suuri muun muassa routavuosien ja talvisodan aikana, jolloin niitä jaettiin kansalle jopa ilmaiseksi. Albert Edelfelt kuvitti *Vänrikki Stoolin tarinoiden* merkitystä voi paremmin kuvata.

Oli miten oli, Runebergin vajaat puoli vuosisataa sodan jälkeen kirjoittamat runoteokset ja Albert Edelfeldtin piirrookset ovat nykypäivään saakka jättäneet ihmisten mieliin kuvan sodasta, joka todellisuudessa oli tarua synkempi ja surkeampi. Tämä vihkonen rakentuu suuressa määrin Runebergin runouteen, johon todella kannattaa tutustua. Teos on lainattavissa kaksikielisenä painoksena kirjastoista.

Runebergin päivä päivää vietetään Suomessa 5. helmikuuta, joka on runoilijan syntymäpäivä. Runebergin päivä kuuluu Suomessa vakiintuneisiin liputuspäiviin, ja kukapa meistä ei oli

maistanut tai ainakin kuullut ”Runebergin tortusta”, jota tuona päivänä syödään eri puolella Suomea. Runebergin kerrotaan syöneen päivittäin leivosta, jonka reseptin on kuuleman mukaan tehnyt hänen vaimonsa.

Ohessa Runebergin tortun resepti:

RUNEBERGIN LEIVOKSET (15 kpl)

200 g rasvaa
200 g sokeria
2 kananmunaa
2½ dl vehnä jauhoja
2 tl leivinjauhetta
6 dl korppujauhoja
vadelmahilloa
pölysokeria

Vatkaa rasva ja sokeri kuohkeaksi.

Lisää siihen munat yksitellen, vatkaa samalla ettei taikina juoksetu.

Sekoita kuivat aineet keskenään ja lisää taikinaan.

Laita muotteihin ja paista kypsiksi.

Kaada pölysokeria kuppiin ja lisää taikinaan tilkkanen vettä niin, että se on tahmeaa.

Pyöräytä tahnasta rengas leivoksen päälle.

Lisää vadelmahilloa.

*Sven Dufvan isä köyhä ol', viaton kersantti,
jo ikämies, kun Kustavin sodassa taisteli;
maatilkkunsa niukan sai nyt leipäpalakseen,
ja lasta häll' ol' yhdeksän, ja nuorin niistä Sven.*

*Kun tuli Dufva kersantti siis kerran jällehen
ja laski vanhaa vanttansa: ”Voi, miks' aiot Sven?”,
niin ukko aivan hämmästyti, kun poika aukaisi
leveän suunsa, vastaten: ”He sotamieheksi!”
”Hyv' on”, hän huutaa, ”niin, kas niin, sa poika urhoinen,
äl' yli päästä perhanaa, niin vielä hetkinen!
noin suomalainen taistelee, se vasta soturi.
Avuksi pojat, rientäkää, tuo meidät pelasti!”*

*Ja Sandels silloin kumartuu kuollutta katsomaan,
ei tuntematon ole tuo, vaantuttu vanhastaan;
mot alla hänen rintansa punoittaa nurmi nyt.
on luoti käynyt sydämeen, on veri ehtynyt.*

*”Se luoti tiesi paikkansa, sit' eipä lieltää voi.
Enemmän tiesi se kuin me”, näin kenraali' aprikoi,
”ei kajonnut se heikkohon ja huonon otsahan,*

parempahan se pyrki vain, jalohon rintahan.”

*Ne sanat sotajoukossa levisi yleiseen,
ja kaikki myönsi Sandelsin totuuden lausuneen:
”Älyä kyll’ ei Dufvalla lie liiaksi ollutkaan,
pää huono oli ”arveltiin, ”mut sydän paikallaan.”*
(Runeberg, Sven Dufva)

Pohdittavaksi:

Millaisia ajatuksia Runebergin Vänrikki Stoolin tarinat ovat herättäneet sinussa?

Mikä merkitys runokokoelmalla oli mielestäsi Suomen kansan identiteetille ja maan itsenäistymiselle 1917?

Vähemmistöpolitiikan synty

Suomen sodasta 1809 seurasi, että Suomi liitettiin autonomisena suuriruhtinaskuntana osaksi Venäjää ja että Vaasojen suvun suistettiin Ruotsin valtaistuimelta. Sodan ratkaisu merkitsi ennen kaikkea uusien vähemmistöjen syntymistä Ruotsiin ja Suomeen. Haminan rauhassa sovittu rajanveto pitkin Tornionjokea, Muonionjokea ja Könkämänenoa erotti mainittujen jokien länsipuolella asuvan suomen- ja saamenkielisen väestön luonnollisesta yhteydestään Suomeen.

Tornionlaaksolaisten suomen kieli alkoi vähin erin kehittyä omaksi murteekseen, muunnokseksi, ja lopulta vuonna 1999 se sai oman kielen statuksen. Siitä tuli *meänkieli*. Siinä säilyi vanhakantaisuus ja siihen omaksuttiin yhä enemmän ruotsalaisia sanoja. Myös pohjois-saamelaiden ikivanha alue jakautui rauhanehtojen vuoksi kahtia. Suomessa maan ruotsinkielisestä väestöstä muodostui oma kielivähemmistönsä, ja myös Ruotsissa oli suomenkielistä väestöä.

Ruotsin kielellä oli 1800-luvulla Suomen yhteiskunnassa vahva asema, koska valtaosa korkeampia säätyjä edustavista henkilöistä ja korkeimmista virkamiehistä oli ruotsinkielisiä. Kuitenkin maan väestöstä noin 80 prosenttia oli suomenkielisiä, mutta vasta 1800-luvun puolivälissä suomen kieli hyväksyttiin ruotsin kielen ohella Suomen hallintokieleksi.

Ruotsissa suomen kieli oli heikommassa asemassa, koska sen asema Ruotsi-Suomen toisena kielenä murtui. 1800-luvun romantiikan ja sen myötä yhteiskuntaa leimanneen kansallisromantiikan aikana Ruotsissa syntyi voimakas skandinaavinen liike, jonka jaloissa suomen kieli 1800-luvun lopulla jäi valtavirtausten varjoon.

Norjan kanssa Suomen sodan seurauksena solmittu unioni vahvisti osaltaan pohjoismaisia kansallisromanttisia virtauksia. Skandinavismi leimaa nykyäänkin jopa Ruotsin kansallislaulua ”Du gamla, Du fria, Du fjällhöga Nord...”.

Suomessa kansallisromantiikka vastaavalla tavalla tuki suomalaisten autonomian kautta esiin puhjennutta kansallistunnetta. Sillä oli ratkaiseva merkitys suomalaisen identiteetin vahvistumiselle, suomenkielisen kulttuurin kehittymiselle ja lopulta maan itsenäistymiselle vuonna 1917. Myös 1800-luvun lopulla voimistunut Suomen venäläistäminen oli osittain seurausta kansallisromanttisista virtauksista Venäjällä, olkoonkin, että asiaan liittyi myös eurooppalaista valtopolitiikkaa.

*Soturi tuo se ryssän voimien
Pääkenraa’ on, ei mikään halvempi;
Perälle astuu hän uhaten
Tuiskaisee jyrkästi:*

*”Maaherra, taistelu on päättynyt,
Tän maan jo meille asevoima soi;
Kuin taistella sen miehet vielä nyt
Riveissä Ruotsin voi?”*

*”Kas’ tuoss’ on kynä, tuohon istukaa
Ja kirjoittakaa käsky ankarin:
Se tavarän ja hengen pitää saa,
Ken palaa kotihin;*

*mut hurjana ken vielä niskurois
Herraansa, keisaria vastahan,
Sen suku armott’ ajetahan pois
Talostaan, maaltahan.”*
(J.L. Runeberg, Maaherra)

Pohdittavaksi:

Merkkivuosi 1809 merkitsi ruotsalais-suomalaisten vähemmistöjen syntyä. Miksi ihmeessä kesti 190 vuotta, ennen kuin Ruotsin valtiopäivät oli valmis tunnustamaan asian vuoden 1999 vähemmistöpoliittisen päätöksen kautta?

Kaarle Akseli Gottlund – hallintoalueajattelun isä

Porvoossa syntynyt, kirjailijana ja kansanrunouden keräilijänä tunnettu **Kaarle Akseli Gottlund** (1796–1875) oli ensimmäinen Ruotsissa asunut suomalainen, joka Suomen sodan jälkeen oivalsi suomen kielen ahtaan tilanteen Ruotsissa ja ryhtyi toimiin asiantilan korjaamiseksi. Hän oli jo Suomessa asuessaan kiinnostunut kansanrunoudesta. Vuonna 1815 hän keräsi runoja, loitsuja ja lauluja Juvan alueelta ja esitti kaksi vuotta myöhemmin ajatuksen koota suomalaiset kansanrunot yhdeksi eepokseksi.

Muutettuaan Uppsalaan hän kiinnostui suomalaismetsien asutuksesta ja siellä vielä elävästä suomen kielestä siinä määrin, että hän vuonna 1817 teki ensimmäisen patikkamatkansa Taalainmaan metsäsuomalaisten asuinsijoille. Toisen matkansa hän teki vuonna 1821, nyt Värmlantiin, ja tavatessaan Pohjois-Värmlannissa suomen kieltä puhuvaa väestöä hän päätti ryhtyä konkreettisiin toimiin heidän asiantilansa parantamiseksi.

Carl Axel Gottlund

Gottlund vakuuttui siitä, että metsäsuomalaiset tarvitsivat omakielisiä seurakuntia ja jopa oman kihlakunnan. Röytjärven eli Rögdenin rannalla sijaitseva Juvanniemi oli hänen mielestään oikea paikka tällaisen hallintoalueen keskuksesi. Ruotsin ja Norjan rajalla sijaitsevan järven rannalla on siirtokivilohkare, jonka kyljessä on vieläkin kaikkien vieraillevien nähtävissä raappustus *CAG 26/1 1821* muistona hänen käynnistään paikalla.

Gottlund oli siinä määrin innostunut hallintoalueajatuksesta, että hän suunnitteli jopa kihlakunnan vaakunan, jossa on teksti ”Rauha ja rakkaus – sopu ja sopuisuus”. Vaakunassa oli myös muita savolaisuuteen ja karjalaisuuteen viittaavia symboleja alueilta, joilta valtaosa metsäsuomalaisia oli aikoinaan 1500-luvun lopussa ja 1600-luvun alussa lähtenyt vaellukselleen länteen. Lieneekö meidän ruotsinsuomalaisten nykyäänkin hyvä muistaa Gottlundin teksti vaakunassa?

Maaliskuun alussa 1823 valtiopäivien pappisäädyille luettiin kymmenkunnan metsäsuomalaisen talonpojan allekirjoittama vetoamus, jossa esitettiin Klarajoen ja Glommenjoen välisen alueen erottamista suomen kieltä taitavien pappien johtamiksi seurakunniksi ja jopa omaksi kihlakunnakseen.

Mainitun kirjelmän luki valtiopäivillä Ruotsissa monista virsistään tunnettu piispa **Franz Mikael Franzén**. Oululaissyntyinen piispa ymmärsi suomenkielisten kirkkopalvelujen merkityksen, hänhän tunsikin omakielisten seurakuntien merkityksen Suomen ruotsinkieliselle väestölle. Hän totesi puheessaan mm. seuraavaa: ”...Dessa svenska församlingar i Finland skulle utan tvivel anse det för grymmaste förtryck, som den mest barbariska despotism kunde uppfinna, om de skulle tvingas att lära sig ett främmande språk vare sig det finska eller ryska.”

Kuusi metsäsuomalaistalonpoikaa sai yhdessä Gottlundin kanssa tilaisuuden tavata kuningas **Karl XIV Johanin**. Ranskankielinen, ruotsia taitamaton kuningas oli tapaamisessa suuresti ihmetelty, miksi Norjan rajalla tuohon aikaan asui suomenkieltä puhuva väestönsirpale.

Talonpoikien vetoomusta tutkimaan asetettiin Värmlannin läänin maaherran johtama toimikunta, joka tutkimuksissaan kuitenkin tuli siihen tulokseen, ettei asia ollut ajankohtainen. Toimikunta totesi yksikantaan: “vi har flera gånger varit på kyrkbacken men ej hört finska brukas”. Näin talonpoikien ja Gottlundin vetoomus suomen kielen tuolloiseksi hallintoalueeksi raukesi.

Tänään meille ruotsinsuomalaisille muistona hankkeesta on vain Kaarle Akseli Gottlundin kaiverrus Rögdenjärven rannalla Juvanniemellä sijaitsevassa siirtokivilohkareessa, sekin vaikeasti löydettävissä järvenrantaa seuraavan kapean soratien varressa. Lisäksi suomalaismetsistä kertovat jäljellä olevat, paikallisten kotiseutuyhdistysten ylläpitämät savupirtit, paikannimet ja metsäsuomalaisia käsittelevä kirjallisuus.

Kaarle Akseli Gottlundin osalta yritys johti lopulta siihen, että hänet karkotettiin Ruotsista kansanvillitsijänä vuonna 1823. Vastoinkäymisestä huolimatta Gottlund palasi takaisin Ruotsiin ja ajoi monin tavoin suomen kielen aseman vahvistamista.

Pohdittavaksi:

Miksi Gottlundin ajatus suomen kielen hallintoalueesta sai tiettyä myötätuulta mutta kaikesta huolimatta lopulta kaatui?

Suomen kieli Ruotsissa 1800-luvulla

Suomen kielen asemasta Ruotsissa löytyy kirjallisia todisteita kauas 1800-luvulle. Mm. vuoden 1844 valtiopäivät käsitteli aloitetta, jossa esitettiin suomenkieliselle väestölle oikeutta käyttää omaa äidinkieltään Ruotsissa. Aloitteessa todettiin seuraavaa: “Att tvinga invånare att övergiva sitt modersmål innebure tanken på ett förtryck, det hårdaste ett folk kan undergå”.

Suomen kielen asemaa kuvaa myös se, että Ruotsissa julkaistiin suomenkielistä kirjallisuutta. Haaparannan suomenkielistä almanakkaa *Haaparannan horisontista* painettiin vuo-

desta 1811 vuoteen 1918 saakka, vuoden 1842 kansakouluasetus käännettiin suomen kielelle, myös katekismus julkaistiin suomen kielellä vuonna 1817, ja ruotsalaisissa Suomen sodan jälkeisissä seteleissä oli myös suomenkielinen teksti. Toisaalta 1800-luvun lopulla, jolloin kansallisromantiikka oli voimissaan, yritettiin ruotsalaistaa maan suomenkielinen väestö ennen kaikkea Tornionlaaksossa ja Värmlannin suomalaismetsissä.

1800-luvulla perustettiin myös ensimmäiset suomenkieliset yhdistykset, joista 20. helmikuuta 1830 Carl Axel Gottlundin aloitteesta perustettu *Tukholmin suomalaiskunta* oli ensimmäinen. Yhdistyksen tarkoituksena oli koota Tukholman suomalaisia lukemaan suomalaisia lehtiä ja keskustelemaan niiden sisällöstä. Lisäksi yhdistyksen tuli Gottlundin tekemän sääntöesityksen mukaan edistää suomen kieltä ja suomenkielistä kirjallisuutta. Luonteeltaan yhdistyksen tuli olla tieteellinen säätiö, avoin suomalaisille sekä Ruotsin ja Norjan suomalaismetsistä kotoisin oleville miehille. Yhdistyksen tuli tukea suomenkielisten kirjallisten tuotteiden julkaisemista ja sitä kautta kasvattaa tietoisuutta Suomen kirjallisista, kansanperinteellisistä ja historiallisista olosuhteista. Yhdistyksen tuli lisäksi antaa moraalista tukea Tukholmassa asuville nuorille maanmiehille, järjestää illanviettoja ja muita kulttuuritapahtumia. Yhdistys kokoontui muutamia kertoja, mutta kaatui Gottlundin monimutkaisen sääntöesityksen takia erimielisyyksiin.

Vanhin elossa oleva Suomi-yhdistys on vuonna 1894 perustettu *Tukholman Suomalainen Seura*. Järjestö perustettiin aikana, jolloin Suomen kansan venäläistäminen oli kovimmillaan. Yhdistyksen tuli sääntöjensä mukaan:

- muodostaa yhdysside Tukholmassa asuvalle suomalaisväestölle
- mahdollistaa jäsenille kotimaan tapahtumien seuraaminen tilaamalla suomalaisia lehtiä ja yrittämällä perustaa kirjasto lukusaleineen tavoitteena lämmin tunne isänmaahan ja sen kieleen
- perustaa hautausrahasto
- antaa neuvoja Tukholmassa väliaikaisesti vieraileville maanmiehille.

Pohdittavaksi:

Miten ja miksi nykyisten ruotsinsuomalaisten järjestöjen rooli poikkeaa Gottlundin Suomiyhdistyksen tavoitteista?

Viimeinen taisto suomen kielen vähemmistöaseman puolesta

Suomalaisuus Ruotsissa on kautta historian ollut liikkumista yli Pohjanlahden, Ahvenanmeren tai Tornionjoen. Milloin se on ollut pysyvää, milloin ailahtelevaa vetten yli siirtymistä. Moni meistä ei katso kuuluvansa ruotsinsuomalaiseen vähemmistöön vaan olevansa siirtolainen tässä maassa. Ruotsin vallan aikaan kyse ei ollut siirtolaisuudesta vaan paremminkin siirtymisestä valtakunnan osasta toiseen.

Me nykyiset noin 440 000 ruotsinsuomalaista olemme osa yllä mainittua liikehdintää. Olemme osa lähes tuhatvuotista suomalaisuutta Ruotsissa: kuulumme siis suomalaiseen perinteeseen tässä maassa. Vähemmistöpolitiikan lähtökohta ei olekaan kysymys siitä, miten, milloin ja millä tavalla olemme tänne tulleet tai täällä olleet. Kyse on ennen kaikkea siitä, että olemme osa Ruotsissa perinteisesti puhutusta suomen kielestä ja täällä vallinneesta ruotsinsuomalaisesta kulttuurista. Ajatelkaamme vaikka Gottlundia! Vaikka toisaalta vähemmistöpolitiikan lähtökohtana on itseidentifikaatio, jokainen meistä saa itse päättää kuka hän on. Ja näinhän sen olla pitää.

RSKL:n puheenjohtajana 1960-luvulla toiminut, tunnettu sääprofeetta **Artturi Similä** tajusi vähemmistöaseman merkityksen jo 1960-luvulla ja vaati ruotsinsuomalaisille vähemmistöaseman tunnustamista hieman suomenruotsalaisten mallin mukaan. Hän oli kuitenkin edellä aikaansa, koska vain harva Ruotsiin tuolloin muuttaneista tajusi hänen aivoituksiaan. Vasikään maahan saapuneilla oli paljon muuta ajateltavaa, perhe, koti ja työ ja uusi kieliympäristö. Ajatus kyti kuitenkin siinä määrin, että Ruotsinsuomalaisten Keskusliiton painostuk-

sesta vuoden 1975 siirtolaispoliittisen komitean esitys johti valtiopäivien päätökseen nimeltään “Valtiopäivien siirtolais- ja vähemmistöpoliittinen päätös”.

Artturi Similä

Vaikka tuossa ruotsinsuomalaisten kannalta merkittävässä päätöksessä ei *vähemmistö*-sanaa tarkemmin määriteltykään, kyseessä oli periaatteellinen ja jopa historiallinen toteamus. Olimme ruotsalaisittain sanottuna “paanalla”. Olkoonkin, että sana *vähemmistö* pudotettiin monen suureksi harmiksi pois valtiopäivien seuraavasta, 1980-luvun puolivälissä tehdystä siirtolaispoliittisesta päätöksestä, ajatus omasta vähemmistöasemasta kyti ja jopa voimistui.

Ratkaiseva keskustelu RSKL:n kannalta käytiin Eskilstunan liittokokouksessa vuonna 1987. Tuolloin edustajien enemmistö ajoi läpi liiton uuden periaateohjelman päätavoitteeksi vähemmistöaseman saamisen ruotsinsuomalaisille. Lopullinen päätös asiassa tehtiin Uumajan liittokokouksessa kolme vuotta myöhemmin, ja sitä tietä edettiin.

Keskeinen asema taistossa vähemmistöaseman saamiseksi oli RSKL:n ja mm. **Matti J. Korhosen** aloitteesta tekemällä *Vähemmistöjulistuksella*, jonka joukko ruotsinsuomalaisia järjestöjä allekirjoitti Axevallan kansankorkeakoululla pidetyssä Ruotsinsuomalaisten neuvottelupäivien vuosikokouksessa syyskuussa 1993. Julistuksen kautta vähemmistöasian ajaminen ei enää ollut yksinomaan RSKL:n vaan ruotsinsuomalaisten yhteinen asia.

Ruotsinsuomalaisilla ei tuolloin ollut tarkkaa kuvaa siitä, mitä vähemmistöaseman konkreettisesti tulisi merkitä. Euroopan neuvoston avattua erityisen vähemmistökielisopimuksen jäsenmaidensa allekirjoittavaksi ja vahvistettavaksi saimme “taivaan lahjana” tarkan mallin ja ehdot sopimuksen täyttämiseksi. Huomasimme suureksi iloksi täyttävämme vaaditut ehdot. Vähemmistövaatimuksemme olivat siis olleet perusteltuja.

Lisäpaineita vähemmistöpoliittiseen keskusteluun asetti Euroopan neuvoston vähemmistösuojasopimus, joka vastaavalla tavalla avattiin neuvoston jäsenmaiden vahvistettavaksi vuonna 1995. Vähemmistösuojasopimus lisäsi edelleen ruotsinsuomalaisten uskoa vähemmistöaseman saamiseen osana ruotsalaista vähemmistöpolitiikkaa.

RSKL:n 1960-luvulta alkaen ajama vaatimus vähemmistöaseman saamiseksi ruotsinsuomalaisille tuotti tuloksen Ruotsin valtiopäivien joulukuussa 1999 hyväksytyä maahan viisi kansallista vähemmistöä ja viisi virallista vähemmistökieltä, niiden joukossa ruotsinsuomalaiset ja Ruotsissa käytettävä suomen kieli. Valtapäiväpäätös rakentui juuri Euroopan neuvoston vähemmistökieli- ja vähemmistösuojasopimuksen pohjalle. Niissä Ruotsi teki joukon juridisesti sitovia sitoumuksia, joista se toistaiseksi on täyttänyt vain murto-osan.

Yksi osa valtiopäiväpäätöstä koski viisi Norrbottenin kuntaa käsittävää suomen kielen hallintoaluetta. Tällä tavoin toteutui ainakin osittain myös Kaarle Akseli Gottlundin haave Pohjois-Värmlantiin haaveilemasta hallintoalueesta. Eli me ruotsinsuomalaiset teimme sen, vaikkakin valtiopäivien päätös sinänsä oli vajavainen ja ontuva. Kyseessä oli kuitenkin ensi askel kansallisen vähemmistöpolitiikan polulla. Enää emme olleet pelkästään “paanalla”, vaan matkustajia vähemmistöjunassa neljän muun kansallisen vähemmistön kanssa.

Vuonna 2009 – tasan kaksisataa vuotta Suomen sodan jälkeen – Ruotsin valtiopäivät tekee uuden vähemmistöpoliittisen päätöksen, jossa suomen kielen ja ruotsinsuomalaisten vähemmistöasemaa vahvistetaan tuntuvasti – aina-

kin hallituksen vuoden 2008 budjettiesityksen mukaan: valtiovallan budjettia viidelle kansalliselle vähemmistölle lisätään aiemmasta 10 miljoonasta kruunusta 70 miljoonaan kruunuun vuodesta 2010 alkaen!

Uusi vähemmistöpoliittinen päätös on toivottavasti meidän ruotsinsuomalaisten paras Merkivuonna 1809 saamamme lahja.

Suomen kieltä on käytetty tässä maassa lähes tuhat vuotta. Se, kuinka kauan suomi säilyy Ruotsissa elävänä kielenä, riippuu ennen kaikkea meistä itsestämme, lapsistamme ja heidän lapsistaan. Pallo on meillä itsellämme!

*Tääl' oli meill' on verraton
Ja kaikki suotuisaa;
vaikk' onni mikä tulkoon,
Maa, isänmaa se meillä on.
Mi maailmass' on armaampaa
Ja mikä kalliimpaa?
(J.L. Runeberg, Maamme)*

Pohdittavaksi:

Mitä yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia näet Gottlundin yrityksessä hankkia hallintoalue ja ruotsinsuomalaisten kahden viimeisen vuosikymmenen pyrkimyksillä saada vähemmistöasema?

Mitä haasteita suomen kielen vähemmistöasema asettaa sinulle itsellesi ja koko ruotsinsuomalaiselle kansalliselle vähemmistölle?

Mikä on ruotsinsuomalaisten järjestöjen rooli tässä yhteydessä?

Ja aivan lopuksi... Suomalaista, ruotsalaista vai ruotsalais-suomalaista?

Me ruotsinsuomalaiset olemme suomalaisten ohella ylpeitä Suomen jääkiekkomaajoukkueesta ja pelaajien komeista ottelupaidoista. Mutta mikä oikeastaan on Suomen valtakunnan leijonavaakunan tausta, ja mistä löydämme sen alkuperäismallin?

Suomen vaakunan alkuperäiskappale on itse asiassa täällä Ruotsissa, tarkemmin sanottuna Uppsalan tuomiokirkossa sijaitsevassa Kustaa Vaasan sarkofagissa, mihin se on hakattuna yhteen sen kulmakappaleista. Vaakunan historia pohjautuu siis 1500-luvulle kuningas Kustaa Vaasan aikaan, jolloin vaakuna piirrettiin. Hänen poikansa Juhana oli kiinnittänyt huomioon leijonavaakunaan. Koska Kustaa Vaasa oli nimittänyt Juhanan Suomen herttuaksi, tämä pyysi vaakunaan kiintyneenä isäänsä luovuttamaan leijonavaakunan Suomen vaakunaksi, mikä tapahtuikin. Vaakunassa yhdistyvät Ruotsin Folkunga-suvun leijona ja Karjalan vaakuna. Leijonan jalkojen alla on idän käyrä sapeli ja oikeassa kädessä lännen suora säilä.

Vuonna 1581 entinen Juhana-herttua ja tuolloinen Ruotsin kuningas Juhana III korotti Suomen Suurherttuakunnaksi ja hakkautti kymmenen vuotta myöhemmin vaakunan isänsä sarkofagiin, joka sijaitsee Uppsalan tuomiokirkossa. Siellä se on kaikkien nähtävissä nykyäänkin ja se avautuu sille, joka tuntee maittemme yhteistä historiaa. Venäjän vallan eli autonomian aikana leijonavaakunan merkitys osana suomalaisuutta korostui, ja vaakuna sai autonomisen alueen valtiollisen symbolin aseman. Ei siis ihme, että vaakunasta tuli Suomen itsenäistymisen yhteydessä uuden valtion eli itsenäisen Suomen virallinen symboli.

Eli tämän taustan tuntiessa voikin mietiskellä, pelaako Suomen lätkäjoukkue taistellessaan perivihollista Ruotsia vastaan oikeastaan suomalaisen, ruotsalaisen vai suomalais-ruotsalaisen symbolin alla? Niin kiinteästi Suomi ja Ruotsi ovat olleet yhtä puuta, etteivät edes Suomen itsenäisyyden viralliset tunnukset ehkä olekaan yksinomaan perisuomalaisia – vai olisiko asia sittenkin niin?

Pohdittavaksi:

Mitä muita vastaavanlaisia symboleita tai jompaa kumpaan maahan piintyneitä kielellisiä tai kulttuurisia piirteitä voisi löytää Ruotsista ja Suomesta?

Kustaa Vaasan vaakuna

Lähteet

- 1809 Rikssprängning och begynnelse - 200-årsminnet av Finska kriget, Livrustkammaren Sverige och dess regenter under 1000 år, Lars O. Lageqvist
 Runsvenska, svenska, finska, Ove Berg 2003
 170 år i Sverige, Svensk samhällsutveckling 1809–1979, Lars-Arne Norborg
 Suomalaiset Ruotsissa, Suomalaisen siirtolaisen historia 3. Siirtolaisuusinstituutti Turku 2000
 Minun se on, sanoi suomalainen Tukholmasta, Ruotsalais-suomalainen kulttuurirahasto 1998
 Suomi – yksi ruotsin kielistä, Norden 2003
 Finnarnas historia i Sverige 1–3, Kulturfonden för Sverige och Finland
 50 Täysillä – RSKL puoli vuosisataa
 Turun Sanomat 6.12.2006, Hannu Tuominen
 Tiedon värikäs maailma, Nykyaikainen tietosanakirja, Uusi kirjakerho
 Bonniers uppslagsbok 2007
 Suomen kieli – kotimainen kieli Ruotsissa Ds 1994:94, Utbildningsdepartementet
 Vänrikki Stoolin tarinat, J.L. Runeberg
 Steg mot en minoritetspolitik, Betänkande SOU 1997:192 av minoritetsspråkskommittén
 Steg mot en minoritetspolitik, Betänkande SOU 1997:193 Nationella minoriteter i Sverige, Regeringens proposition 1998/99:1432 av minoritetsspråkskommittén

Rätten till mitt språk, Delbetänkande från utredningen
om finska och sydsamiska språken SOU 2005:40
Nationella minoritetsspråk vid domstolar och
myndigheter - Ett alternativ Ds 2008:26,
Integrations- och jämställdhetsdepartementet
Nationella minoriteter och minoritetsspråk, Regeringens
faktablad 2006

Lisätietoa saa parhaiten menemällä kotisivul-
le www.google.se ja etsimällä esimerkiksi ha-
kusanoja piispa Henrik, Lalli, Kustaa Vaasa,
Viapori, Cronstedt tai muita oheisessa vihko-
sessa mainittuja sanoja. Tietoverkossa on pal-
jon mielenkiintoista tietoa Merkkivuoteen 1809
liittyvistä tapahtumista ja siihen liittyvästä his-
toriasta. Eli ruotsiksi sanottuna “Lycka till i
sökandet.”